فۆلكلۆر

عومەری عەلی ی ئەمین

نموونەی سەرگوزەشتەکێڕانەوە لە فۆلكلۆری کوردیدا

ئەوا هەڕەتی گەنجیمە، تازە خەتمداوە، دەور دەوری ڕەشبگیری عوسمانلیە، منیش وەك و ڕۆڵەی ئەم خەڵکە گیراوم بە ئەسکەر ڕەوانەی شەڕ کراوم. ئەوەتام لەکوێ ؟ لەو دەورو بەری قوڵی قاوقازە. وەخت کەیە ؟ هەموو وەختێ وەختی خوایە ساڵ ئەم وەختانەیە. لە چادرەکەما کێم لە گەڵە ؟ یادی بەخێربێت مامەوڕەحمانی گەڕەکی خۆمان. جا ئەم هەتیوەی کوڕی کە ئێستا وا هەڵئاوساوەو خەڵکی ووردو درشت نەحلەتی لێ ئەکات نازانێ خەڵکی قافەزی سپی ئەخوێننەوەو لەو وایە کەس نازانی کە خەفیەی نوری سەعیدە، ئەم هەتیوەی؛ ئەوسا منالبوو تازە گاگۆڵکێ ی ئەکرد، بیری نایە کە چۆن باوکی گیرا بە ئەسکەر. بەخوا ئەو بەستەزمانە لە خەلوزدانی ناو گەنجینەکەی خۆیانا کێشیان کردە دەرەوە. جا چۆن پیاوێکبوو حەدی نەبێ لە ڕووی خۆتانا، پیاوێکی پیاوانە. جا ئەوەتا مامەوڕەحمان نۆغر ئەکاتو خوێڕی وای لەپاش بەجێ ئەمێنێت. بەخوا بەزەهری مارەوە ئەخورا.

ئێ جگەلە ئەو عەبە سوور قاوشانیو شەریفی خونچە کەڕو، لە دەنگم دانەچڵەکێ فۆ حلای خۆمانم لە گەڵە... نەء، شەیتان بەنەحلەتبی عەبەو شەریف ئەم شەویان لە هەموو شەوێ خۆشتر بێت ئەوان لەوێ لەگەڵم نەبوون. ئەوان ئەوسا نەمابوون، ساڵێك لەوەپێش عەبە لە شەڕی چەناقەلعەدا شەهیدکرابوو، شەریفیش تیا بە یەخسیرگیراو ئەو بردنەی برا، ئیتر نەهاتەوە.

باشە ئالاقوماندا اری کێیە ؟ غەریقی ڕەحمەتی خوابێت، خەسرەو بەگ ئالاقوماندا اری‌یە. یوزباشیشمان بلێین کێبوو ؟ عەبدول حەمیدە فەنیەك هەبوو لەم گەڕەکەی خوارەوە، ئەو یوزباشی‌بوو، جا ئەم لە شەڕەکەی عەرزوڕوما ڕۆحی بە جەننەت شادبوو.

جا ئەلێ قسە، قسە ئەبڕێت، با بەسەریا تێنەپەڕین ناوی شەڕی چەناقەلعەم برد، کاکە عەمرێك هات ووتیان ئەبێ ئۆردو فێری شەرقی‌ببن. کام شەرقی ؟ شەرقی چەناقەلعە. بەڵێ باشە. دەی برام ئەمە هەتا ماوەی دوو حەفتە هەموو ڕۆژێك ڕۆژی یەك دوو سعاتێك، ئەمە ئیمەیان دائەناو شەرقیان فێر ئەکردین.. سوێندتان لەسەرم نی‌یە ئەو ئۆنباشی‌یەی کە ئیمەی فێرئەکرد کابرایەکی تورکی ئەستەمولبوو، ئەو قورمساغە یەك دەنگی پیوەبوو قورعان بە حەقت مەلی بە عاسمانەوە ڕائەگرت ! ئەو مردومراوە کە لەگەڵ ئەم باندوکەڕەنایەدا تێ ی ئەچریکانو ئەم ئۆردوەش بەجارێك لەگەڵیا ئەووت، پیاو هەرچی دەمارەکانی لەشی هەبوو ئەکەوتە هەلەکەسەما (بەیادی‌جارانیەوە چاو پڕلە فرمێسك، بە دەنگە گڕە پیرەکەیەوە یەك دوو دێڕی گۆرانی‌یەکە دەڵێت).

(چەنا قەلعە ئیچندە ووردولەر بەنی
ئویلمەدەن مەزارە قۆیدولەز بەنی)

ئا.....ی بۆ ئەو سەردەمی گەنجێتیەت غەفور !! ڕۆیشت ! تازە ڕۆیشت ئەو گەنجێتیە نابینیتەوە ! جا ئەلێ زۆر وتن قورعان خۆشە با بێینەوە سەر باسەکەی خۆمان.

برا باشەکەم ! ئەوا وەك شەوی ئەم شەو، شەوێکی تۆفی زستانە، بەفر یەك ناوقەد لە عەرزایە، لە نزیك دێیەکەوە ئۆردوو بارەگای هەڵداوە، چاك لە بیرمە ئەو شەوە لە چادرەکەما خەوم لێزڕا. جا تۆ سەیری نەوسی بەشەریش کە، تومەز ئەمە نەفسم چوتە سەر حەڵوای ئاردی گەنم، ئیتر نازانم برسیم بوو چی ؟ خۆ هەرچەندە بەسکێك تێر بووین و بە دە سکیش برسی، ئیتر وەخت بوو زروکە بۆ حەڵوایە بکەم. لە دڵی خۆشما وتم: بۆچی غەفور ئەمە گوێ ئاگردانەکەیماڵی خۆمانە دایکم دەستوبرد تاوەیەك حەڵوام بۆ قوتکاتەوە ؟

سەرتان نەیەشێنم کە ئەم نیازی دڵەم لای مامەوڕەحمان و فۆحلا درکاند؛ هەردووکیان دامیانە بەر لێشاوی گاڵتەو پێکەنین. وتم ئەرێ ئێوە ئەو گاڵتە پێ کرد نەتان لە چی‌یە ؟ سا بەخوا ئەگەر سەریشم داناوە من ئەم شەو خۆم لەم ئۆردوگایە ئەدزمەوەو ئەچم لە ماڵێکی ئەو دێیە حەڵوایەك ئەخۆم. ئیتر دووای مشت ومڕێکی زۆر لە گەڵ ئەوڕەحمان و فۆحلا کە ئەمە کاری‌کردە نی‌یەو، نەوس ئەوە نایەنێ‌و، خۆت ئەدەی بە قەڵبەیەکاو، کە زانیان من لەسەر نیازەکەی خۆم هەر سوورم، وتیان دەغەفور مادام وای لێهات حەیف نی‌یە ئێمە بیەڵین تۆ بە تەنیا بڕۆیت ؟ ئێمەش لەگەڵت یەین، نەوەکا خوانەخواستە تووشی بەلایەك ببیت، با لە دووایدا پەنجەی خۆمان نەگەزین و بڵێین: ئێمە چۆن هاوڕێیەك بووین ؟ خەڵکیش تف و نەحلەتیمان بکات.

وەڵا برا ئیتر هەرکەسە ماوزەڕی خۆمان لێکرد بە شاناو بەو شەوە تۆف و بەفرە، لووس و باریك خۆمان لە ئۆردو دزی‌یەوەو ئاوای‌یەکە خۆت بگرەو هاتین. کە گەیشتینە ئاوایی، ئاوایی چی ؟ هەمووی شەش‌حەوت ماڵێك بوو نووستبوون کپ و خامۆش ئەت‌وت خۆڵی مردووی کراوە بەسەردا. یەکەم دەرگا سووکێ کە لێماندا، دووای کەمێك دەنگێك وتی کێیە ئەوە ؟ ئێمەش بە کوردیەکەی خۆمان وتمان: برا دۆستین و دوژمن نین لێمان بکەرەوە. ماڵەکە کورد بوون، ئاخر ئەو قوڵەش هەر کوردن ئەگەر چی شێوەی کوردیەکەیان کەمێك لەهی خۆمان ناچێت بەلام زۆر چاك لەیەکتری تێئەگەین. بەلێ کە دەرگا کرایەوە، پیرە مێردێکی سەرو ڕیش سپی سمێڵ زلی چوارشانە لەناو دەرگاکەدا وەستابوو، دیاربوو لەکاتی خۆیا زرتە بۆزێك بووە شانی لەو دیوارە بدایە ئەی ڕوخان. وتمان: خاڵە هیچ مەترسن، بەلێ ئەسکەری عوسمانلین، بەلام ئێمەش وەك ئێوە کوردین و شەرەفی خۆمان بەلاوە خۆشەویستە، لەبەر ئەوە شەرەفی خەڵکیشمان بەلاوە بەنرخە. دڵت هیچ نەکات، لە خێر بەولاوە هیچمان بە دەستەوە نی‌یە، جا میوان ڕائەگرن ؟

کابرا کە زانی لە پیاوچاك ئەچین وتی فەرموون میوان سەر چاوان. کە چوینە ژوورەوە ئاگرێکی خۆشیان بۆ کردینەوە خۆمان گەرم کردەوەو ئەنجا وتم: خانەخوێی ئازیز ! چی‌بێ لەتۆ نەهێنی بێت، ئێمە ئەم شەو حەزمان لە حەڵوای ئاردی گەنم کردووە، جا ئەگەر پێتان هەڵئەسووڕێت، بە پارە بۆمان ئەکەن، بەخوایشت بۆمان ئەکەن، ئارەزوی خۆتانە ئێمە هەر مەمنونین. کە وام‌وت کابرا بە پێکەنینێکەوە وتی: هەر ئێوەو حەڵوای ئاردی گەنم ؟ باوەڕتان‌بێ هەر بەدەم سەروگوێلاك کوتانەوەی سوڵتانی عوسمانلیەوە کە چۆن ئەم خەڵکە ئەدەن بە قڕ؛ دوو جگەرەکێشی پێ نەچوو کابرا تاوەیەکی گەورە حەڵوای هێنایە بەردەممان.

ئیتر کاکی برای هەر لەگەڵ دەستمان بۆ حەڵوایە بردو نەبرد، گوێمان لێ بوو لە ئۆردووەوە جەنگە بۆڕی سی لێدرا ! دەم‌و دەست فۆحلاو مامەوڕەحمان بێ ئەوەی دەستێك بۆ حەڵواکە بەرن؛ ڕاپەڕین بڕۆن. منیش پێم وتن ڕەحمان و فۆحلا ! هیچ خۆتان تێك مەدەن. بەو کەسەی کەئەم شەو نسیبی‌منی خستۆتە نمەکی ئەم ماڵە هەتا تێزو پڕ حەڵوا نەخۆم؛ ناجووڵێم. دەدانیشنەوە دانیشنەوە دەی با بۆڕی ژەن لەوێوە هەر زوڕنای خۆی لێدا. ئیتر ئەمە بێ ئێوە ناخۆش زۆر بە شێنەیی زۆر لەسەر خۆ چی حەڵوا لە تاوەکەدا بووە خواردوومانەو خۆمان لێ مڕ کردووە، بە زۆری زۆرەملێ پارەم خستۆتە گیرفانی کابرای خانەخوێ، ئەمە بۆڕی‌ژەنیش لە ئۆردووەوە هەر فووی پیائەکات، ئەوسا ئێمە هەڵساوین.

ئێنجا ئیتر غەفور وەرە باڵ لە خۆت پەیدا بکەو خۆت بگەیەنەرەوە ئۆردو.. واش ساردی کردووە تف هەڵدەی ئەی بەستێت، ئەوەنەی کەش بەفری تێکردووە دەشت‌و دەر لوس‌بووە. جا ئەوەی ئەو شەوە بەسەر من هاتووە بەسەر

دوژمنیشم نەیەت. کوڕینە ! کاتێ بە خۆم زانی کەوتـوومەتـە بیرێکەوە نزیکی حەوت گەز قووڵە، دەنگم بەخوادا نەبێ بە هیچ کەسێکا ناگات. نازانم چۆن ملم نەشکاو ئەستۆشم وورد نەبوو.

ئاخر بۆیە ئـەڵێم هاوڕێ ، دەئـەگەر مـامەوڕەحمـان و فۆحلام لەگەلا نەهاتنایە دەرهاتنەوەم هەر نـەبوو، جێگـەیان بەهەشتبێت بە فەلاکەتێك دەریان هێناومەتەوە خۆزگەیان بە مەرگی خۆیان ئەخواست، سێ جار هەتا نـزیك دەمی بیـرەکە هەڵیان کێشاومەتەوەو سەر لە نوێ کەوتوومەتەوە خوارەوە.

نەبیسە، دووای ئەوە هەر چۆنێك بوو گەیشتینەوە ئۆردو بەلام برای عەزیز ئۆردوی چی ؟ ئۆردو شپرزە، داوێتی بە یەکا، خـۆیان کـۆ ئەکـەنەوە، ئـاژاوەیەکـە سەگ سـاحیبی خـۆی ناناسێتەوە، ئەمە تومەز جاسوس خەبەری هێناوە کـە دوژمن هائێستا هاساتێکی کە ئەدا بەسەرمـاندا. بـەلام کە بـاڵباز ئێمەیان دی وا دوواکەوتووین قیڕ گرتینیان. بە تۆمەتی چی ؟ بە تۆمەتی ئـەوەی کە گـوایا نیـازی فیرارکـردنمان بـووە، کوڕە دایکتان چاك ! کورە باوکتان چاك ! نەخێر فایەی نەبوو، قۆڵیان بەستین‌و دایانینە پێش، بۆ کوێ ! بۆ خزمەت خەسرەو بەگ. وەلا کاکە ئێتر هەتا ناوقەدمان بووبە بەرد جونکە وەختەکەی ناوەختبوو، بەخوا فۆحلا خێسەیەکی لێکردم ووتی: غەفور پێم نـەووتی (نەوس سـەری نەبـڕی سەرت ئـەبڕێت) و ئـەمـە کاریکردە نی‌یەو، ئاخریەکەی خۆ دیت کە چۆن قـوڕمان بـۆ گیرایەوە.

جا خەسرەو بەگ گۆڕەکەی قوبە قوبە نوری لێ هەلسێت، منی خۆش ئەویست. کە براینە حزور، تاکە ! خەسرەو بەگی چی ؟ تووکی سەری ڕەق ڕاوەستابوو، دەمارەکانی ناوچاوانی گرژببوون هەر ئەتووت شێرەو لە لانە هاتۆتە دەر، لە دڵی خۆما ووتم بەزاتی خوا ئەمە ڕۆژەکەبوو کە لێی ئەترسام. بەڵێ کە چاوی پێم کەوت تیژ تیژ سەیری کردم‌و نەڕانی فەرموی: چی‌یە خەپە ؟ دیسانەوە دەستت دایەوە بێ حەیای‌یەکە !

منیش ووتم: بەگم ئەو دەستانەت زیارەت ئەکەم وەلاهی بە سەری جەنابت، نیازی فیراری لە دڵی مردووی گۆڕستـانا بووە لە دڵی ئێمەدا نەبووە، چیش‌بێ لە جـەنابت نـەهێنی‌بێ، شەوەکەی تۆفەو حەزمان لە حەڵوای ئاردی گەنم کردو چووین ئـالەم دێیـە حـەڵوایـەکی سلیمـانی سـاییمـان خـواردوەو گەڕاوینەتەوە.

ئا.....ی دنیا ! باوەڕبکەن هەر وائەزانم ئائێستایە لەبەر چاوم، بەلێ هەر کە وامووت؛ تەشریفی قاقا پێکەنی‌و فەرموی: بەخوا ناهەقت نی‌یە خەپە، حەڵوای سلیمانی خۆشە. دە بڕۆن کوڕم دەی، بڕۆن جارێکی کە دووا نەکەون.

کاکی برای کە وای فەرموو لە دڵی خۆمـانا هـەزار جار حـەمدو سـەنای خـوامان کـردووە، چونکـە وەك‌و عومـرمان سـەرلەنوێ نـووسـرابێتـەوە، وابـوو، بـەلام بـەخـوا هـەر ئەوەنەشمان خۆش‌بوو کە لە خزمەت خەسرەو بـەگ هاتینـە دەرەوە، کـە ڕووەو چادرەکـەی خۆمـان ڕۆیشتین ئـەکمـەك توربەسی‌و جبەخانەکانمان کۆکەینەوەو هەڵگرین؛ گـوێم لێبوو خەسرەو بەگ یەك نەعرەتەی لێدا:ـ

- ئاتە......ش !!!

ئای بنازم بە قورەتت خوایە ! ئێتر کاکە هەر ئـەوەنەم ئاگالێبوو لەبەر گرمەی تۆپ عاسمان هەر بۆڵەی لێوە ئەهات‌و عەرز هەر ئەلەریەوە ! ئەو شەوە تاریکە بووبە ڕۆژی ڕوناك ! شەڕ گەرم‌بوو !

جـا با ئێتـر لەوە زیاتـر سەرتـان نەیـەشێنم. من ئەم سەرگوزەشتەیەم تـەنیا لەبـەر ئەوە بـۆگێڕانـەوە مەبـەستم ئەوەیە: ئەگەر فۆحلاو مامەوڕەحمان هاوڕێی ساغ نەبوونایەو وازیان لێ بهێنامایە خۆم بەتەنیا بڕۆم‌و لەگەلما نەهـاتنایـە بۆ دێیەکە بەخوا لەو بیرەدا دەمێ ساڵبـوو ئێسقانم ڕزی‌بـوو تێکەڵ بە خاك ببوو.

جا مەبەستم ئەوەیە ئەڵێم هاوڕێیەتی ئـەوسا لەگـەڵ ئێستادا وەك‌و عەرزو عاسمان وابوو. بەلام شەخسی عەزیز ! دەئەمە هەزاران ساڵە خوا ئەم دنیایەی دروست کردووەو ئەم بەشەرەی دروست کردووەو، هەزاران دەوڕو دوکان گۆڕاوەو، هـەزاران چەرخ سـووڕاوەو گۆڕاوە؛ بـەلام نـرخ‌و بـەهـای هاوڕێیەتی‌و وەفـاداری‌و پاکیی هـەر وەك خۆی مـاوەتەوەو گـەردی لێ نـەنیشتـوەو نـەگـۆڕاوەو هـەر ئـەشمێنێتـەوەو ناشگۆڕێ‌و نرخیان هەر بەرز ئەبێتەوە. جا ئەمە لە هەقیقەتا ئەو بەشەرە خۆی گۆڕاوە خۆی. بەلام ئەو چونکە خۆی لە گوێ گادا نووستووە لەو وایە نرخی هاوڕێیەتی‌و وەفاداری‌و پاکیی گۆڕاوە، ئەی.